

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04, 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41
TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

BD/164/12/87

WOKÓŁ II ETAPU REFORMY GOSPODARCZEJ

Wstępny opis wyników badań

Lipiec 1987 r.

W przeprowadzonym na przełomie maja i czerwca 1987 r. badaniu¹ zebrano obszerny materiał informacyjny dotyczący II etapu reformy gospodarczej. W niniejszym opracowaniu dokonujemy jedynie wstępnego opisu wyników badania, pokazując różnice w poglądach i opiniach między badanymi pracującymi w gospodarce społecznej, która jest głównym obszarem zabiegów reformatorskich, a reprezentantami sektora prywatnego i biernych zawodowo. Przedstawione dane pozwalają na orientacyjną odpowiedź na następujące pytania:

Jak się ocenia dotychczasowe efekty reformy gospodarczej?

Z czym kojarzy się reforma gospodarcza?

Jak widzi się przyszłość procesu reform?

Jakie zmiany są potrzebne, aby gospodarka funkcjonowała lepiej?

Czy istnieją szanse zmian na lepsze w gospodarce?

Czy II etap reformy gospodarczej wzbudza zainteresowanie społeczne?

Jakie dominują reakcje emocjonalne wobec II etapu reformy?

Jakie są oceny niektórych konkretnych rozwiązań proponowanych w ramach II etapu reformy?

Czy władza autentycznie chce reformy gospodarczej?

Kto jest za, kto przeciw reformie?

Pełniejsze odpowiedzi na te pytania będą możliwe po szczegółowych analizach.

1. Opinie o reformie w latach 1982-1987

Punktem wyjścia rozważań na temat II etapu reformy gospodarczej powinna być diagnoza wszystkich dotychczasowych dokonań zapoczątkowanych w latach 1981-1982. W diagnozie takiej jest miejsce na ocenę zarówno stanu gospodarki, zaopatrzenia i poziomu życia społeczeństwa, jak też samej reformy i jej następstw.

Jak się ocenia dotychczasowe efekty reformy gospodarczej?

Zmiany wywołane przez dotychczasowe przedsięwzięcia są dostrzegalne tylko dla około połowy respondentów - tabela 1.

¹ Zrealizowano je na 1435-osobowej losowej próbie ludności dorosłej.

Pozostali twierdzą, że żadne zmiany nie nastąpiły, bądź nie mają zdania. Mamy zatem do czynienia z sytuacją, w której około połowy badanych odmawia poczynaniom ostatnich lat miana reformy.

Tabela 1

Grupy społeczno-ekonomiczne	w procentach		
	Czy reforma wywołała już jakieś zmiany w gospodarce narodowej i sytuacji kraju?		
	tak	nie	trudno powiedzieć
Pracujący w gospodarce:			
- uspołecznionej	53,2	18,4	28,4
- nie uspołecznionej	48,4	21,1	30,5
Niepracujący	48,6	16,1	35,3
Uwaga: Bez braku danych.			

Okazało się ponadto, że część osób postrzegane zmiany w wyniku reformy utożsamiała z pogorszeniem sytuacji w kraju, głównie z podwyżkami cen, drożyzną /20,2%/. W sumie jednak częściej wskazywano na jej pozytywy:

- poprawę zaopatrzenia - 48,3%
- wprowadzenie samodzielności, samofinansowanie przedsiębiorstw - 9,4%
- poprawę sytuacji gospodarczej, wzrost produkcji - 6,5%
- wzrost dochodów - 5,6%
- poprawę gospodarności - 5,6%
- poprawę dyscypliny społecznej, szacunek dla społecznego dobra - 5,2%
- poprawę warunków bytowych ludności - 4,2%

Ocena reformy może być wyrażona także przez ustosunkowanie się do twierdzeń dotyczących jej następstw. Jak wynika z tabeli 2, zwolenników poglądu, że radykalna reforma gospodarcza nie da się pogodzić z socjalizmem, jest wielu, jednak stanowią oni mniejszość we wszystkich wyróżnionych grupach. Wśród badanych dominuje natomiast przekonanie, że z kryzysu wychodzi się dzięki

Tabela 2

w procentach

	Pracujący w gospodarce						Niepracujący		
	uspołecznionej			nie uspołecznionej			podzielający opinie	nie dzielący opinii	nie mający zdania
	podzielający opinie	nie dzielący opinii	mają zdania	podzielający opinie	nie dzielący opinii	mają zdania			
Opinie o następstwach reformy gospodarczej	31,7	42,5	25,8	22,5	35,0	42,5	27,9	31,4	40,7
W wyniku reformy interesy jednostkowe wyszły na plan pierwszy	53,0	32,2	14,7	48,6	27,1	24,3	46,1	24,8	29,1
Reforma spowodowała rozpowszechnienie się podejścia materialnego, dążenia do zdobycia majątku	26,7	46,1	27,2	22,0	37,6	40,4	21,3	36,0	42,8
Radykalnych reform w gospodarce nie da się pogodzić z socjalizmem	59,0	23,3	17,6	42,9	31,1	26,0	53,1	15,3	31,6
Wychodzenie z kryzysu gospodarczego jest rezultatem reformy gospodarczej	43,8	42,1	14,1	34,0	38,7	27,3	33,5	35,7	30,8
Reforma gospodarcza ze-pchnęła na dalszy plan interesy klasy robotniczej i stworzyła raj dla prywatnej inicjatywy	16,6	52,7	30,6	8,2	65,0	26,8	13,6	46,3	40,1
Reforma gospodarcza sprzyja chłopom, a nie robotnikom	Uwaga: Bez braku danych.								

Tabela 3

w procentach

Opinie o przebiegu wdrażania reformy	Pracujący w gospodarce		Niepracujący
	uspołecznionej	nie uspołecznionej	
Proces przebiega w miarę prawidłowo	2,4	1,6	3,5
Reforma w zasadzie wchodzi w życie, choć napotyka trudności i ograniczenia	29,1	17,4	24,2
Trudności i odstępstwa od zasad reformy stawiają pod znakiem zapytania skuteczność jej wprowadzania	6,8	11,3	5,7
Więcej jest pozorów niż rzeczywistych działań, wskazuje to na fikcję reformy	15,4	14,2	10,3
Tak pomyślana reforma nie może się udać, już w założeniach było sporo niekonsekwencji	2,4	2,0	2,0
Trudno to oceniać, nie zetknięte/a/m się z istotnymi przejawami reformy	11,3	16,6	13,5
Jest ciągle za wcześnie na ocenę	19,3	12,1	13,1
Nie można skutecznie wprowadzać reformy w okresie kryzysu gospodarczego	5,3	5,3	1,7
Nie wiem, nie interesowałem/a/m się tym	7,4	17,4	25,5
Widzę to inaczej	0,6	2,0	0,0
Trudno powiedzieć	0,0	0,0	0,4
Uwaga: Bez braku danych.			

Tabela 4

w procentach

Przedmiot oceny	Pracujący w gospodarce				Niepracujący				
	uspołecznionej		nie uspołecznionej		poprawę		pogorszenie		
	poprawę	pogorszenie	poprawę	pogorszenie	poprawę	pogorszenie	poprawę	pogorszenie	
	postrzegający								
	poprawę	pogorszenie	poprawę	pogorszenie	poprawę	pogorszenie	poprawę	pogorszenie	
Wielkość produkcji przemysłowej	59,3	11,5	50,4	18,9	53,2	14,0			
Jakość produkcji przemysłowej	17,1	24,0	31,1	56,6	20,9	39,0			
Ekspert polskich towarów	34,4	24,0	31,1	26,6	29,4	21,1			
Zaopatrzenie rynku w artykuły:									
- przemysłowe	60,3	17,0	51,6	24,8	56,4	16,3			
- spożywcze	77,0	8,1	73,6	10,6	71,7	9,9			
Sytuacja:									
- materialna ludzi	18,0	48,5	18,2	50,6	21,0	47,9			
- mieszkaniowa ludzi	7,4	56,1	10,7	54,0	11,3	50,5			
Stosunki Państwo-Kościół	66,8	3,1	64,4	4,0	59,8	4,1			
Nastroje społeczne	31,1	21,8	24,7	25,5	29,3	18,9			
Wpływ społeczeństwa na decyzje rządu	22,8	12,7	20,6	18,3	22,7	12,9			
Wpływ szeregowych pracowników na zarządzanie przedsiębiorstwem	19,6	14,6	17,5	13,0	17,6	13,4			
Ochrona zdrowia	23,8	35,3	26,0	32,3	23,8	34,5			

Uwaga: W tabeli nie uwzględniono odpowiedzi "bez zmian" i "trudno powiedzieć". Maksymalny odsetek tych ostatnich wynosi 1,0 pracujących w gospodarce uspołecznionej, 1,7 - w gospodarce nie uspołecznionej i 3,3 - wśród niepracujących.

działaniom reformatorskim. Jednocześnie przypisuje się reformie nasilenie w społeczeństwie postaw konsumpcyjnych, aczkolwiek znacząca mniejszość wiąże ją z preferowaniem interesów jednostkowych. Podzielone są oceny zaspokajania potrzeb klasy robotniczej; akceptujących opinię o niekorzystnym wpływie reformy na realizację interesów klasy robotniczej /i zarazem tworzeniu "raju" dla prywatnej inicjatywy/ jest mniej więcej tyle samo co negujących. W ocenie badanych reforma w najmniejszym stopniu sprzyja interesom chłopskim /tab.2/.

Rozpoznaniu opinii o reformie ostatnich lat służyło także pytanie o akceptację twierdzeń dotyczących przebiegu jej wdrażania /tab.3/. Wśród respondentów przeważają sceptycy. Relatywnie najbardziej krytyczni są w swych opiniach pracownicy gospodarki uspołecznionej, najmniej zaś niepracujący - nie zainteresowani reformą.

Opinie o przebiegu wdrażania reformy i jej następstwach są dość krytyczne. W niektórych jednak sferach gospodarki respondenci odnotowują poprawę sytuacji w ostatnich latach /tab.4/. Dotyczy to przede wszystkim produkcji przemysłowej oraz zaopatrzenia tak w artykuły spożywcze, jak i przemysłowe. Dodajmy, że są też takie sfery, w których większość badanych dostrzega pogorszenie: sytuacja materialna i mieszkaniowa społeczeństwa, jakość produkcji przemysłowej i ochrona zdrowia. W pozostałych sferach badani nie dostrzegają zmian.

Z czym kojarzy się reforma gospodarcza?

Chcąc ustalić, z jakimi zjawiskami społeczno-gospodarczymi kojarzą badani reformę, a pośrednio, jak ją oceniają, zadaliśmy dwa pytania. W pierwszym proszono badanego o podanie tych skojarzeń, w drugim o wybranie tych z 20 zjawisk, z którymi najsilniej kojarzy mu się reforma. Wyniki uzyskane tymi drogami pozwalają mówić o znacznej powierzchowności i różnorodności ocen wpływu reformy na sytuację społeczno-gospodarczą.

Odpowiadając na pytanie otwarte /tab.5/, badani mówili przede wszystkim o negatywnym wpływie reformy na sytuację materialną społeczeństwa, przewyciężaniu trudności gospodarczych i poprawie

Tabela 5

w procentach

Ogólne i szczegółowe kategorie skojarzeń z reformą	Badani			
	ogółem	pracujący w gospodarce		niepracujący
		uspołecznionej	nie uspołecznionej	
Zmiany na gorsze	x	27,6	27,3	23,7
w tym:				
- podwyżki cen	18,8	x	x	x
- obniżenie poziomu życia	3,6	x	x	x
- kryzys gospodarczy	2,9	x	x	x
- niekonsekwencja i nieudolność władz	2,3	x	x	x
- inflacja	2,2	x	x	x
- bałagan	2,0	x	x	x
- nic dobrego	1,8	x	x	x
- wzrost biurokracji	0,5	x	x	x
- nieudane próby poprzednich reform	0,5	x	x	x
Przewyciężanie trudności gospodarczych	x	20,7	23,5	20,1
w tym:				
- porządkowanie gospodarki	10,9	x	x	x
- poprawa zaopatrzenia	5,5	x	x	x
- wyjście z kryzysu	4,0	x	x	x
- zwiększenie dyscypliny pracy	2,1	x	x	x
- poprawa jakości produkcji	0,5	x	x	x
- zaniechanie reglamentacji	0,1	x	x	x
Poprawa warunków bytowych	x	22,7	11,5	18,7
w tym:				
- poprawa warunków materialnych	10,5	x	x	x
- polepszenie życia społeczeństwa	8,2	x	x	x
- wzrost zarobków	1,8	x	x	x
Zmiany w gospodarce /wypowiedzi ogólne/	13,0	x	x	x
Zmiany systemowe	x	12,6	7,7	7,8
w tym:				
- zmiany w systemie gospodarczym	x	1,5	x	x
- wprowadzenie właściwszego systemu płac	1,7	x	x	x
- samodzielnosc	1,2	x	x	x
- samorządność zakładów pracy	0,3	x	x	x
- wzrost przedsiębiorczości	0,3	x	x	x
- pojawienie się konkurencji	0,1	x	x	x
- efektywność gospodarowania	2,7	x	x	x
- organizacja pracy	1,6	x	x	x
- lepsze funkcjonowanie przedsiębiorstwa	1,1	x	x	x
- postęp techniczny	0,8			
Wypowiedzi ogólnikowe	x	9,4	7,7	10,3
w tym:				
- postęp, zmiany	6,6	x	x	x
- nadzieja na poprawę	2,9	x	x	x
Wypowiedzi ogólne	x	3,3	2,7	3,4
w tym:				
- zmiany społeczno-gospodarcze	3,0	x	x	x
- zmiany w świadomości ekonomicznej	0,2	x	x	x
Brak zmian	x	5,6	6,2	4,4
w tym:				
- niedostrzeganie przejawów reformy	3,1	x	x	x
- zabiegi propagandowe	2,8	x	x	x

Tabela 6

Zjawiska kojarzone z dotychczas wprowadzaną reformą gospodarczą	Pracujący w gospodarce		Niepracujący
	Pracujący w gospodarce społecznie	nie społecznie	
Ciągły wzrost cen	63,9	64,6	57,0
Lepsze zaopatrzenie sklepów	46,2	44,7	53,0
Zwiększenie dyscypliny pracy	45,1	38,5	36,4
Porządkowanie spraw gospodarczych	42,6	37,4	38,5
Poprawa warunków życia ludności	36,1	31,5	38,9
Wzrost samodzielności przedsiębiorstw	37,7	22,2	25,5
Poprawa efektywności gospodarowania	29,9	26,1	31,1
Zwiększenie zarobków	32,7	21,8	27,2
Pogorszenie poziomu życia	28,2	30,7	26,0
Coraz lepsze wyniki całej gospodarki	25,6	23,0	30,6
Wprowadzenie korzystniejszych systemów płacowych	29,9	17,5	25,5
Zwiększenie wkładu i wysiłku każdego pracownika	29,8	23,3	22,8
Lepsza organizacja stanowisk pracy	29,8	15,6	24,5
Poprawa zarządzania w zakładzie	28,0	16,3	25,5
Pojawienie się konkurencji w polskiej gospodarce	28,6	21,0	22,1
Zwiększenie wpływu załogi na działalność przedsiębiorstwa	25,6	15,6	17,2
Wzrost indywidualnej przedsiębiorczości	20,2	20,2	16,6
Wzrost biurokracji	19,9	19,8	16,8
Nieemożność zmniejszenia czegokolwiek na lepsze	14,6	13,6	12,8

w procentach

sytuacji materialnej, rzadziej zaś o głębszych przekształceniach w systemie gospodarczym, a jeżeli już, to ogólnie.

Przystępując do interpretacji wypowiedzi /tab.6/ przyjmujemy, że o znacznym powiązaniu danego zjawiska z reformą można mówić wtedy, gdy wskaże na ten fakt co najmniej 30% badanych. Okazuje się, że reforma jest widziana jako elementarne porządkowanie gospodarki /wzrost cen, poprawa zaopatrzenia, dyscypliny pracy/, rzadko zaś jako zmiana mechanizmów gospodarczych /np. konkurencja, wzrost przedsiębiorczości, samorządność, poprawa organizacji pracy/. Łączy się ją przy tym zarówno z negatywnymi, jak i pozytywnymi następstwami. Obok wzrostu cen czy pogarszania się warunków życia postrzega się też wiele pozytywnych zmian w mechanizmach gospodarczych /zwiększenie dyscypliny pracy, wzrost samodzielności przedsiębiorstw/ i efektach ich funkcjonowania /lepsze wyniki gospodarcze - poprawa warunków życia, wzrost zarobków i zmiana systemów płacowych/. Prawie tyle samo badanych postrzega powiązanie reformy z pogorszeniem, co i z poprawą warunków życia.

Jak widzi się przyszłość procesu reform?

Dominuje niepewność /tab.7/. Według 63,5% pracowników gospodarki uspołecznionej, 51,8% - nie uspołecznionej oraz 44,1% niepracujących reforma będzie kontynuowana, lecz jej wynik jest bardzo niepewny. Wiarę w powodzenie reformy zadeklarowało około 15% ankietowanych, natomiast jej brak około 10%.

Czy w aktualnej polityce rządu dostrzega się przesłanki przewycięzania kryzysu? Różnice w odsetkach ocen pozytywnych i negatywnych w poszczególnych grupach badanych wskazują /tab.8/, że niepracujących i pracowników gospodarki uspołecznionej cechuje optymizm /różnice wynoszą odpowiednio +35,1% i +30,2%/, czego nie można powiedzieć o pracownikach gospodarki nie uspołecznionej /oceny pozytywne przeważają jedynie o 8,8%/.

Krótko mówiąc /rekapitulując/ - reformę i jej dotychczasowe skutki postrzega się w powiązaniu z sytuacją gospodarczą i bytową ludności, Znaczny krytycyzm opinii i pesymizm przewidywań potwierdza, że w ocenie ankietowanych reforma nie jest jeszcze dostatecznie zaawansowana, działania reformatorskie odbierane są sceptyczne.

Tabela 7

Ocena perspektyw reformy gospodarczej	w procentach		
	Pracujący w gospodarce		Niepracujący
	uspołecznionej	nie uspołecznionej	
Reforma będzie kontynuowana i zakończy się powodzeniem	14,3	14,4	17,8
Reforma będzie kontynuowana, ale jej wynik jest bardzo niepewny	63,5	51,8	44,1
Wszystko wskazuje na to, że reforma gospodarcza nie uda się	8,6	12,5	9,3
Trudno powiedzieć	13,7	21,4	28,8

Tabela 8

Ocena szans wyjścia z kryzysu stwarzanych przez dotychczasową politykę rządu	w procentach		
	Pracujący w gospodarce		Niepracujący
	uspołecznionej	nie uspołecznionej	
Zdecydowanie pozytywna	8,4	3,8	8,7
Raczej pozytywna	46,3	37,7	46,3
Raczej negatywna	17,7	22,3	15,9
Zdecydowanie negatywna	6,8	10,4	4,0
Trudno powiedzieć	20,8	25,8	25,2
	54,7	41,5	55,0
	24,5	32,7	19,9

2. Znajomość i oceny założeń II etapu reformy gospodarczej

Czy opinia społeczna jest poinformowana o założeniach II etapu reformy?

Mimo szerokiej kampanii informacyjno-propagandowej opinia społeczna jest słabo poinformowana o założeniach II etapu reformy gospodarczej /tab.9/. Założenia znają z lektury nieliczni, 41% - z omówień w środkach masowego przekazu. Pozostali bądź w ogóle ich nie znają, bądź znają z drugiej ręki, z opinii obiegowych.

Podobny jest poziom wiedzy o alternatywie związkowej rządziej omawianej w środkach masowego przekazu /nieco wyższy wśród pracujących w gospodarce uspołecznionej/. Inne stanowiska i opinie w sprawie założeń II etapu reformy: Rady Krajowej PRON, innych organizacji i grup /w tym "Życia Gospodarczego"/ oraz pojedynczych osób zna niewielka część respondentów /5,5%/.

Dlaczego najważniejsze przedsięwzięcie polityczno-ekonomiczne najbliższych lat ma tak nikły rezonans w społeczeństwie? Dlaczego tak mały odsetek śledzi publicystykę ekonomiczną? Stałe pozycje telewizyjne na ten temat ogląda niewielu badanych: "Monitor rządowy" - 8,9%; "Tygodnik gospodarczy - Teraz" - 5,4%; programy: "Rozmowa na telefon" - 4,7%, "Wszystko za wszystko" - 0,3%, spotkania członków rządu w zakładach pracy nt. reformy - 0,3%, "Ekonomia na co dzień" - 0,1%. "Życie Gospodarcze" czyta zaledwie 1,1% badanych. Waży na tym prawdopodobnie mało atrakcyjny dla przeciętnego obywatela sposób prezentowania problematyki reformy przez środki masowego przekazu. Podstawowy zarzut wobec mass mediów - jak to wynika z tabeli 10 - to nieadekwatne odzwierciedlanie rzeczywistości, przedstawianie jej nierzetelnie, w sposób zafałszowany i tendencyjny /upiększający?/. Charakterystyczne i niepokojące zarazem, że zarzut taki formułują przede wszystkim ci badani, którzy wskazywali na środki masowego przekazu jako w zasadzie jedyne źródło wiedzy o założeniach II etapu reformy. Korzystniej zaś propagandę II etapu reformy oceniają osoby niepracujące /zwłaszcza renciści i emeryci/ oraz oglądające "Monitor rządowy".

Tabela 9

w procentach

Grupy społeczno-ekonomiczne	Znający tezy KRG w sprawie II etapu reformy gospodarczej i alternatywę związkową										Wiedzący jedynie o ogłoszeniu tezy		Nie poinformowani o tezach	
	dokładnie		pobieżnie		z omówien.		z rozmów		z zebrań		a	b	a	b
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Pracujący w gospodarce														
- uspołecznionej	3,5	2,5	5,7	4,9	33,3	24,5	6,7	6,7	1,8	1,7	36,7	45,6	12,3	14,1
- nie uspołecznionej	1,6	-	2,7	1,9	21,4	15,2	5,8	4,3	0,4	0,8	40,9	49,8	27,2	28,0
Niepracujący	0,4	1,3	2,8	2,1	27,0	19,7	3,4	4,0	0,6	0,4	38,3	44,5	27,4	28,0
Ogółem	2,1	1,6	4,1	3,4	28,6	21,0	5,4	5,3	1,1	1,1	37,5	45,6	19,8	21,0

Uwaga: Bez braku danych.
a - tezy KRG w sprawie II etapu reformy gospodarczej, b - alternatywa związkowa.

Tabela 10

w procentach

Oceny - twierdzenia dotyczące audycji, programów i artykułów na temat reformy gospodarczej	Badani						
	ogółem	pracujący w gospodarce		niepracujący	czerpiący wiedzę o II etapie ze środków masowego przekazu	oglądający	
		uspołecznionej	nie uspołecznionej			"Monitor rządowy"	"Tygodnik gospodarczy - Teraz"
Są zwykle ciekawe, interesujące	14,6	15,0	13,2	16,9	21,5	29,4	26,7
Może są mądre i prawdziwe, ale strasznie nudne	20,0	24,9	14,8	17,8	19,5	21,4	26,7
To co się tam mówi, nie zgadza się z tym, co jest w rzeczywistości	34,3	36,9	41,4	30,4	44,1	34,1	38,7
Przedstawiają na ogół krytyczny, nie upiększony obraz polskiej gospodarki	21,7	24,0	21,7	20,9	31,2	35,7	40,0
Jest to zwykła propaganda rządowa, wynika z nich, że zawinili wszyscy, tylko nie rząd	18,5	20,1	21,3	16,7	16,6	18,3	18,7
Ujawniają, jak skomplikowanym organizmem jest gospodarka	25,6	27,9	25,0	25,8	34,4	44,4	36,0
Są do niczego, nie mogą ich oglądać, słuchać, czytać	13,1	11,3	15,6	16,1	5,9	5,6	9,3

Jakie zmiany są potrzebne dla lepszego funkcjonowania
gospodarki?

II etap reformy to zapowiedź wielu zmian, nowej filozofii gospodarowania. W ankiecie poddano ocenie niektóre z tych propozycji /tab.11/. Powszechnie akceptowano ogólne zasady gwarantujące postęp ekonomiczny, takie jak konkurencja, rozrachunek wewnętrzny, zróżnicowanie płac ze względu na jakość pracy. Większość badanych uznała je za konieczne do wprowadzenia i pożyteczne. Odsetek osób uznających je za szkodliwe jest znikomy.

Z mniejszą akceptacją spotkały się zasady dotyczące tych samych sfer gospodarki, ale bardziej szczegółowe /np. brygadowy system pracy, wyższe płace dla kadry kierowniczej przodujących przedsiębiorstw/ lub uwypuklające kryteria ekonomiczne w gospodarce /zmniejszenie administracyjnego wpływu rządu na gospodarkę, ograniczenie nomenklatury, rozwój spółek z udziałem kapitału uspołecznionego i prywatnego/. Rządziej mówi się o nich, że są konieczne, nieco częściej niż o poprzednich, że są zbędne i szkodliwe. Znamienne, że wielu powstrzymywało się z opinią na ich temat, w tym pracujący w gospodarce uspołecznionej.

Spolaryzowane są natomiast opinie na temat zmiany poziomu i struktury cen oraz restrykcji wobec załogi przedsiębiorstwa zagrożonego bankructwem. Prawie połowa bezpośrednio zainteresowanych uważa każde z tych przedsięwzięć za zbyteczne i szkodliwe.

Aprobuując ogólny kierunek zmian w ramach II etapu reformy, badani wyrażają wiele wątpliwości szczegółowych. Zdaje się, że wynikają one zarówno z małej znajomości praktycznego funkcjonowania tych zasad, jak też z obawy przed ewentualnymi zagrożeniami dla własnej sytuacji życiowej.

Jakie są reakcje emocjonalne na II etap reformy?

Mówiąc o przewidywanych reakcjach na zapowiedziane zmiany w gospodarce, badani częściej przypisują większości społeczeństwa niż sobie sądy gwałtowne i krytyczne /tab.12/. W obu przypadkach widoczne jest znaczne dystansowanie się społeczeństwa do II etapu reformy gospodarczej: co trzeci badany mówi o takich reakcjach, jak gniew i lęk, a co czwarty postrzega społeczną niewiarę w efekty przedsięwzięć.

Tabela 11

w procentach

Zamierzenia i zasady działania wprowadzane w polskiej gospodarce	Grupy społeczno-ekonomiczne	Badani				
		uznający rozwiązania za:				nie mający zdania
		konieczne	pożyteczne, ale niekonieczne	właściwe /3+4/	zbędne i szkodliwe	
1	2	3	4	5	6	7
Stworzenie sytuacji, że dobrze pracujący będą mieli kilkakrotnie więcej niż obecnie, źle pracujący będą zarabiali mniej niż obecnie	a	72,3	17,8	90,1	2,9	7,0
	b	67,1	11,2	78,3	3,9	17,8
	c	60,6	15,0	75,6	4,4	19,9
Stworzenie warunków do rozwoju w gospodarce różnych form konkurencji	a	71,3	18,9	90,2	1,7	8,0
	b	64,1	12,9	77,0	3,1	19,9
	c	59,9	16,6	76,5	1,9	21,7
Stworzenie szans na bardzo duży wzrost płac za działania nowatorskie lub wymagające wysiłku czy ryzyka	a	64,0	22,3	86,3	3,1	10,6
	b	54,7	17,3	72,0	2,8	25,2
	c	53,0	19,1	72,1	2,1	25,7
Powszechne stosowanie w przedsiębiorstwie rozrachunku wewnętrznego	a	62,2	15,1	77,3	1,3	21,4
	b	48,6	7,0	55,6	1,2	43,6
	c	49,3	9,6	55,9	0,6	40,6
Ograniczenie liczby stanowisk objętych nomenklaturą	a	50,7	18,7	69,4	11,2	19,4
	b	42,6	15,1	57,7	9,7	32,6
	c	43,1	14,0	57,1	7,6	35,2
Wysokie płace dla kadry kierowniczej dobrych przedsiębiorstw	a	42,2	29,4	71,6	17,6	10,9
	b	38,8	21,7	60,5	15,9	23,6
	c	37,2	23,6	60,8	11,5	27,7
Wprowadzenie brygadowego systemu pracy	a	41,8	32,5	74,3	7,6	18,2
	b	36,5	22,0	58,5	3,5	38,0
	c	32,4	24,6	77,0	4,0	39,0
Ograniczenie administracyjnych metod wpływania rządu na gospodarkę	a	44,2	26,8	71,0	6,5	22,5
	b	39,3	20,6	59,9	6,6	33,5
	c	33,3	21,2	54,5	5,3	39,6
Zniesienie ograniczeń w tworzeniu nowych przedsiębiorstw we wszystkich sektorach	a	41,0	28,1	69,2	8,7	22,2
	b	37,4	25,3	62,7	7,0	30,4
	c	30,5	26,3	56,8	8,5	34,7
Tworzenie spółek mieszanych z udziałem różnych sektorów	a	22,1	40,3	62,4	11,9	25,5
	b	18,6	30,2	58,8	13,6	37,6
	c	18,7	27,4	46,1	12,7	41,2
Sprzedawanie akcji pracownikom przedsiębiorstwa	a	11,1	35,2	46,3	16,5	37,1
	b	12,2	23,1	35,3	10,6	54,1
	c	8,3	25,9	34,2	10,9	54,9
Obniżanie płac wszystkim pracownikom w przedsiębiorstwach zagrożonych bankructwem	a	19,2	18,9	38,1	37,6	24,3
	b	17,9	16,3	34,2	31,1	34,6
	c	17,6	14,4	31,7	28,7	39,3
Podwyższenie cen wielu artykułów i likwidacja dotacji	a	11,8	21,8	33,6	48,9	17,6
	b	12,8	16,8	29,6	52,7	18,2
	c	9,8	16,6	26,4	47,1	26,5

a - pracujący w gospodarce uspołecznionej, b - pracujący w gospodarce nie uspołecznionej, c - niepracujący.

Tabela 12

w procentach

Przewidywane reakcje na zapowiadane zmiany w gospodarce	Grupy społeczno-ekonomiczne	Badani wypowiadający się o reakcji	
		większości społeczeństwa	własnej
Gniew - bo ciągle mówi się o reformie i wychodzeniu z kryzysu, a żyje się coraz gorzej	a	19,8 /21/	14,7 /16/
	b	28,3 /32/	22,6 /26/
	c	21,3 /27/	16,5 /19/
Lęk - obawa przed pogorszeniem warunków życia, konieczność cięższej pracy za te same pieniądze	a	22,8 /25/	21,1 /23/
	b	21,3 /24/	16,1 /19/
	c	13,5 /17/	15,6 /18/
Niewiara, że cokolwiek zmieni się, przekonanie, że wszystko pozostanie w sferze zamierzeń lub nie przyniesie oczekiwanych rezultatów	a	32,1 /35/	26,9 /29/
	b	25,6 /29/	23,8 /27/
	c	25,4 /33/	21,9 /25/
Przekonanie, że są to zmiany konieczne i pożyteczne, chociaż będą wymagały wyrzeczeń i nie w całości spełnią oczekiwania	a	5,5 / 6/	11,9 /13/
	b	3,1 / 4/	7,7 / 9/
	c	6,7 / 9/	13,2 /15/
Wiara, że poprawi to sytuację gospodarczą kraju i bytową społeczeństwa	a	12,1 /13/	18,6 /20/
	b	9,4 /11/	16,5 /13/
	c	11,1 /14/	19,9 /23/
Inne zdanie	a	0,1	0,4
	b	1,2	0,4
	c	0,4	0,7
Brak zainteresowania	a	3,0	3,2
	b	7,1	8,9
	c	14,6	9,6
Trudno powiedzieć	a	4,5	3,1
	b	3,9	4,0
	c	6,3	2,7

a - pracownicy gospodarki uspołecznionej, b - pracownicy gospodarki nie uspołecznionej, c - niepracujący.

Uwaga: Procenty podane w nawiasach obliczono przyjmując za 100 liczbę badanych mających zdanie na ten temat, po wyłączeniu kategorii: "mam inne zdanie", "nie interesuje się tym", "trudno powiedzieć".

Jak są oceniane niektóre konkretne rozwiązania
proponowane w ramach II etapu reformy?

Badanym przedstawiono do oceny kilka szczegółowych rozwiązań zawartych w tezach o II etapie reformy gospodarczej. Dystansowali się oni wobec tych zabiegów, które mogą oznaczać pogorszenie warunków życia /racjonalizacja systemu dotacji i cen oraz podatku od dochodów osobistych - tab.13 i 14/, akceptowali natomiast rozwiązania gwarantujące wzrost wydajności pracy /domaganie się zwrotu szkód poniesionych przez zakład pracy z racji porzucenia pracy przez pracownika - tab.15/. Trudno zaś cokolwiek powiedzieć o poglądach na temat systemu podatkowego wobec przedsiębiorstw. Prawie połowa badanych nie miała zdania w tej kwestii /tab.16/.

Tabela 13

w procentach

Opinie o potrzebie zmian w poziomie i strukturze cen	Pracujący w gospodarce		Niepracujący
	uspołecznionej	nie uspołecznionej	
Pozostawić bez zmian	37	48	45
Zmieniać przez 5 lat	46	38	43
Zmienić w ciągu 2 lat	10	3	6
Zmienić od razu, od nowego roku	7	10	5
Brak zdania	1	1	1

Tabela 14

w procentach

Grupy wskazywane do obciążenia podatkiem od dochodów osobistych	Pracujący w gospodarce		Niepracujący
	uspołecznionej	nie uspołecznionej	
Osoby o wysokich dochodach	50	39	43
Osoby o dochodach wyższych od przeciętnych	13	12	14
Wszyscy osiągający dochody	18	20	13
Inne	6	8	4
Brak zdania	13	21	27

Tabela 15

w procentach

Stopień akceptacji tezy o wprowadzeniu odszkodowania za szkody wywołane porzuceniem pracy	Pracujący w gospodarce		Niepracujący
	uspołecznionej	nie uspołecznionej	
Zdecydowanie tak	29	25	25
Raczej tak	36	28	33
Raczej nie	14	12	9
Zdecydowanie nie	9	7	4
Trudno powiedzieć	11	28	28

Tabela 16

w procentach

Postulowana wielkość obciążeń finansowych przedsiębiorstw	Pracujący w gospodarce		Niepracujący
	uspołecznionej	nie uspołecznionej	
Mniej więcej takie same	25,7	13,7	16,1
Obniżone bez możliwości przyznawania ulg i dotacji	34,2	27,1	23,8
Trudno powiedzieć	40,1	59,2	60,2

3. Zwolennicy i przeciwnicy reformy

Powszechnie uważa się, że poszczególne grupy społeczne są w różnym stopniu zainteresowane przewyciężaniem kryzysu i postęпами reformy i że ma to wpływ na powodzenie działań reformatorskich.

Większość badanych jest przekonana, że kierownictwo państwa ma intencje proreformatorskie. Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli 17, autentyczność jego intencji najczęściej negują pracownicy gospodarki nie uspołecznionej, następnie niepracujący.

Wątpiąc w autentyczność intencji kierownictwa, 9,3% ogółu badanych mówi o małej skuteczności dotychczasowych przedsięwzięć reformatorskich, 3,2% wręcz podejrzewa kierownictwo o

Tabela 17

w procentach

Badani	Odpowiedzi na pytanie: "Czy kierownictwo kraju chce rzeczywiście przeprowadzić reformę?"				
	zdecydowanie tak	raczej tak	raczej nie	zdecydowanie nie	trudno powiedzieć
Pracujący w gospodarce:					
- uspołecznionej	20,5	55,6	8,0	0,7	15,2
- nie uspołecznionej	15,4	51,2	9,6	3,8	20,0
Niepracujący	23,3	50,6	5,3	1,5	19,3

ukrywanie pod frazeologią reformatorską swoich faktycznych celów i dążeń, 1,6% wskazuje na bariery tkwiące w strukturach władzy, a także w społeczeństwie, a 1,5% twierdzi, że reforma to tylko podwyżki cen.

Bardziej rozbudowane i zróżnicowane są uzasadnienia reformatorskich intencji kierownictwa. Jedni dobrze mówią o władzy: odwołują się do pozytywnych efektów jej działań /13,7%, deklarują zaufanie do jej organów, podkreślają autorytet gen.W.Jaruzelskiego i odpowiedzialność rządu /10,9%, przypisują władzy troskę o dobro społeczeństwa /10,8% lub o stan polskiej gospodarki /9,4%. Drudzy zachowują dystans wobec władzy, twierdząc, że swoje pozytywne zdanie na temat jej stosunku do reformy opierają na tym, co przekazują mass media /9,7%, lub na własnym przeświadczeniu, że władza "nie ma alternatywy", "to jej jedyna szansa" /9,7%, że "jest to być albo nie być nie tylko kraju, ale także władzy" /2,2%. Wielu respondentów dostrzegając reformatorskie intencje kierownictwa wskazywało na niedostateczne - ich zdaniem - rezultaty reformy, rozżew między intencjami, założeniami a efektami /8,4%.

Kim są przeciwnicy reformy?

Jeżeli są przeciwnicy reformy /a ponad połowa respondentów jest przekonanych, że są/, to należy ich upatrywać przede wszystkim wśród przeciwników władzy. Do zainteresowanych fiaskiem

reformy, tym, aby się nie udała, "nie wypaliła" badani zaliczają: różnego rodzaju ugrupowania i pojedyncze osoby określane mianem "wrogowie ustroju, socjalizmu" /5,6%, opozycję /3,8%, działaczy b."Solidarności" /3,2%, przeciwników Polski /2,6%, przeciwników rządu /2,3%, podziemie /1,7%. W tabeli 18 przedstawiono zagregowane kategorie postrzeganych przeciwników reformy.

Tabela 18

Kategorie odpowiedzi na pytanie o przeciwników reformy	Pracujący w gospodarce		Niepracujący
	uspołecz- nionej	nie uspołe- cznionej	
Przeciwnicy władzy	22,0 /53,9/	16,9 /36,4/	16,8 /58,8/
Część aparatu władzy	9,7 /23,8/	8,7 /17,3/	8,4 /23,4/
Ludzie			
- żyjący w dostatku	5,9 /14,5/	2,7 / 5,8/	4,4 /15,4/
- nieuczciwi	4,8 /11,7/	3,8 / 8,3/	4,4 /15,4/
- mało pracowici	3,2 / 7,8/	3,5 / 7,4/	3,6 /12,5/
Nie ma przeciwników reformy	15,9	18,3	15,7
Trudno powiedzieć	24,9	27,7	33,8

Uwaga: Procenty podane w nawiasach obliczono przyjmując za 100 liczbę badanych postrzegających przeciwników reformy przy pominięciu odpowiedzi "nie ma przeciwników reformy", "trudno powiedzieć"

Występujący przeciw reformie oponenti systemu i władzy. dążą, zdaniem badanych, do: wywołania niepokoju, strajków, zakłócenia porządku, skłócenia społeczeństwa /9,3%, skompromitowania władzy, ustroju i rządu - wychodzą z założenia, że im gorzej, tym lepiej /9,1%, zmiany ustroju, powrotu kapitalizmu /4,5%, przejęcia władzy, wprowadzenia swoich rządów /3,1%, udowodnienia, że socjalizmu nie można zreformować /2,8%.

Przeciwnikom reformy ulokowanym wewnątrz struktur władzy przypisuje się przede wszystkim lęk przed utratą stanowisk, posad, korzyści, przywilejów, wysokich uposażeń /8,5%, wpływów, władzy, możliwości decydowania /5,1%. Rządziej mówi się o na-

stawionych konserwatywnie, nie rozumiejących zmian, myślących dogmatycznie, zwolennikach systemu rozdzielczo-nakazowego, obawiających się samodzielności /3,5%/.

Oponenci reformy, wyodrębnieni według kryteriów ekonomicznych i moralnych, kierują się, według badanych, egoizmem, wyłącznie osobistym interesem, korzyściami, jakie czerpią z istniejącego status quo, do którego są przystosowani i który jest im wygodny. Reforma może grozić utratą stanowisk pracy, a na pewno koniecznością zwiększenia wysiłku w pracy.

O powszechności przekonania, że reforma zagraża jedynie partykularnym interesom grup peryferyjnych lub pojedynczych jednostek, świadczą również odpowiedzi na następujące pytania adresowane do pracowników gospodarki uspołecznionej: komu w przedsiębiorstwie zagraża reforma i na czym to zagrożenie polega? Prawie 40% badanych wyraża opinię, że reforma nie stanowi zagrożenia dla nikogo, a jedynie 3,5% że dla wszystkich. Pozostali wskazywali na źle pracujących, mało wydajnych, niedyscyplinowanych /15,8%/ i administrację /12%/. Pierwszych reforma zmusi, zdaniem badanych, do bardziej intensywnej pracy, drugim grozi redukcją, przeniesieniem na inne stanowisko, np. do produkcji. W dalszej kolejności wymieniano dyrekcję /6,6%/, dozór, kadre techniczną /4,4%/ - grupy te muszą zwiększyć swój wkład pracy pod groźbą utraty prestiżowych stanowisk. Można powiedzieć, że w reformie upatruje się mechanizmu wymuszającego poprawę funkcjonowania gospodarki i eliminującego deformacje w życiu społecznym. Reformie towarzyszy jednocześnie moralna otoczka: dobrzy zostaną nagrodzeni, źli będą ukarani.

Kto płaci za kryzys, kto na nim korzysta?

Najpowszechniej wskazywaną grupą poszkodowanych są robotnicy /30,5%/, a następnie renciści i emeryci /29,6%/ i ludzie biedni, mało zarabiający /23%/. W drugiej kolejności wymienia się chłopów i chłopów-robotników /9,8%/, rodziny wielodzietne /7,9%/ i inteligencję /5,6%/. Znikomy odsetek badanych /1,6%/ sądzi, że wszyscy ponoszą w równym stopniu koszty kryzysu.

Kto czerpie korzyści z sytuacji kryzysowej? Najczęściej wskazywano na spekulantów, kombinatorów i waluciarzy /33,1%/ oraz na prywatną inicjatywę, rzemiosło /31,6%, znacznie rzadziej zaś na decydentów /3,8%, firmy polonijne i karierowiczów /po 2,2%/. Oczywiście oceniano to z dezaprobatą, jako nieuzasadnione bogacenie się /35,5%, spekulację deficytowymi towarami /31,4%, zawyżanie cen /24,8%, wykorzystywanie innych /5,8%.

Kto jest zwolennikiem reformy?

O ile za przeciwników reformy uznaje się grupy peryferyjne, to mówiąc o jej zwolennikach niemal wszyscy wskazują na podstawowe makrostruktury społeczne: społeczeństwo /22,4%/ lub jego większość /2%, robotnicy /13,5%/ lub ogólniej - ludzie pracy /6%, rolnicy /4%. Ponadto charakteryzuje się ich przy użyciu kategorii wartościujących lub opisowych: patrioci, zaradni, pracownicy, energiczni, dążący do dobrobytu, materialnie upośledzeni, dotknięci kryzysem itp. /15%. Opcja społeczeństwa czy jego odłamów na rzecz reformy stanowi - w ocenie badanych - naturalne dążenie do poprawy warunków życia /23,5%, oczekiwanie lepszej, pomyślniejszej przyszłości /8,1%/ czy też jedyną możliwość uporańia się z kryzysem /8,4%. Stosunkowo często do zainteresowanych powodzeniem reformy zalicza się szeroko pojmowaną władzę: rząd /21,1%, władzę - ogólnie /3,1%, władze centralne /2%, partię /6%, a także generała W.Jaruzelskiego /2,8%/ i premiera Z.Messnera /0,7%. To proreformatorskie nastawienie władzy tłumaczy się jej troską o społeczeństwo, naród, dążeniem do sprawowania rządów zgodnie z interesem ogółu /13,6%/ lub traktuje się jako powinność wobec społeczeństwa. Władza /rząd/ nie tyle chce, co musi reformować gospodarke, bo jest odpowiedzialna za jej stan, poprawę, za przyszłość kraju /10,7%, lub powinna, ponieważ "wymyśliła reformę" /"jesteście autorami reformy, ponosicie więc odpowiedzialność za jej wdrożenie i skutki, odpowiedzialność przed całym społeczeństwem" - 5,6%. Dla 4,4% badanych opowiadać się za reformą to znaczy mieć osobiste korzyści - robić karierę, awansować, uzyskiwać różnorakie profity, a dla 3,1% -

świadomie dążyć do zmian z inicjatywy niektórych, fachowych i kompetentnych reprezentantów władzy - specjalistów z różnych dziedzin nauki.

Zdecydowana większość badanych zdefiniowała, kim są zwolennicy reformy: odpowiedzi "trudno powiedzieć" było tylko 13,5%, a "nie wiem" lub "nie znam zwolenników reformy" - 1,1%. Reformatorsko nastawionym przedstawicielom władzy incydentalnie przypisywano dążenie do tego, aby poprzez reformę "wzmóc kontrolę nad społeczeństwem", "ujarzmić naród", "przykręcić śrubę", "wycisnąć resztki soków".

Czy istnieją szanse zmian na lepsze w gospodarce?

Jakie procesy społeczno-gospodarcze można uruchomić w istniejących obecnie realiach społeczno-politycznych? Odpowiedzi na to pytanie zawiera tabela 19.

Tabela 19

Oceniane procesy	Oceny		Różnica	Trudno powiedzieć
	pozytywne	negatywne		
Podjęcie w masowej skali samodzielnej działalności gospodarczej przez osoby przedsiębiorcze, obdarzone talentami organizacyjnymi	44,4	20,5	+23,9	33,6
Poparcie gospodarczych inicjatyw partii i rządu przez ludzi cieszących się zaufaniem w swoich środowiskach	46,0	23,6	+22,4	29,2
Przekształcenie struktury gospodarki w kierunku zwiększenia udziału wysokoefektywnych gałęzi przemysłu /np.elektroniki/	32,8	36,9	- 4,1	29,1
Zniesienie centralistycznego zarządzania gospodarką	24,7	43,3	-18,4	30,7
Zakup akcji przedsiębiorstw przez zatrudnionych w nich pracowników	16,5	41,1	-24,6	41,0

Nadzieje społeczeństwa wiążą się przede wszystkim z działaniami jednostek lub mikrośrodków społecznych, a więc z masową przedsiębiorczością osób utalentowanych i gotowością autorytetów środowiskowych do popierania inicjatyw gospodarczych władzy. Wątpliwe natomiast wydają się badanym szanse takich rozwiązań, jak własność grupowa oraz decentralizacja i unowocześnienie gospodarki.

x

x

x

Stosunek społeczeństwa do reformy jest daleki od jednoznaczności, wiele w nim paradoksów. Z jednej strony krytycznie ocenia się tempo oraz dotychczasowe dokonania reformy i snuje pesymistyczne prognozy na przyszłość, z drugiej zaś - w powszechnym przekonaniu - za reformą opowiadają się różnorodne i wpływowe kręgi społeczne. Z jednej strony uważa się, że reforma powinna być energicznie wdrażana, z drugiej zaś odrzuca się potrzebę wprowadzenia wielu zmian.

Zdaje się, że w myśleniu o gospodarce wychodzi się z założenia, iż przedmiotem troski ankietowanych jest ich gospodarstwo domowe, tak jak przedmiotem troski państwa powinna być gospodarka narodowa. Zatem szczegółowe lub kłopotliwe kwestie pozostawia się władzy i specjalistom, którzy powinni zapewnić kondycję gospodarki i dobrą sytuację materialną społeczeństwa. Odrzuca się potrzebę wyrzeczeń społecznych na rzecz reformy. Wiązanie reformy z podwyżką cen uważa się za wyraz nieudolności jej wdrażania. Prawdopodobnie reformę kojarzy się z wydzwignięciem gospodarki z pokryzysowego załamania, z zabiegami o osiągnięcie dobrobytu społecznego i w związku z tym nie widzi się realnych zagrożeń dla reformy, a jeśli już, to najwyżej ze strony peryferyjnych formacji społecznych /przeciwników systemu i władz lub nieprzychylnych Polsce, konserwatywnych i broniących swoich partykularnych interesów - głównie stanowisk - przedstawicieli władzy, odrzucających wymóg solidnej pracy, spekulantów i innego pokroju dewiantów/. Rozstrzygnięcia kojarzone z rzeczywistymi lub wymagowanymi wyrzeczeniami społeczeństwa są zdecydowanie

odrzuć. Od dawna obserwujemy poczucie niepewności wokół gospodarstwa domowego. Rozwiązania proponowane w ramach II etapu mogą przekształcić tę niepewność w poczucie zagrożenia. Stąd prawdopodobnie wynika niechęć do dyskusji na temat racjonalizacji cen czy zmian w systemie podatkowym.

Informowanie o przygotowaniach do II etapu reformy oceniane jest negatywnie, środkiem masowego przekazu zarzuca się kreowanie obrazu rzeczywistości całkowicie odbiegającego od realiów codzienności. Być może negatywna reakcja na II etap reformy jest też sprzeciwem wobec sposobu i stylu rozmowy o nim. Można bowiem o niej powiedzieć, że zapominając o wyłuszczeniu celów koncentruje się na wyborze środków działania. A te mogą być uznawane przez przeciętnego obywatela bądź to za niezrozumiałe, bądź takie, które zagrażają jego codziennym interesom.

ANEKS

Charakterystyka badanej próby /dane w procentach/

Ogólnopolska losowa próba adresowa dorosłej ludności Polski -
1435 osób.

Wiek badanych

Do 24	- 10,3
25-29	- 11,4
30-39	- 26,1
40-49	- 15,8
50-65	- 25,5
Ponad 65 lat	- 10,9

Płeć

Mężczyźni	- 48,0
Kobiety	- 51,6

Wykształcenie

Nieukończone podstawowe	- 8,4
Podstawowe	- 27,5
Zasadnicze zawodowe	- 23,4
Nieukończone średnie	- 3,5
Średnie zawodowe	- 16,9
Średnie ogólnokształcące	- 6,7
Pomaturalne	- 3,1
Nieukończone wyższe	- 2,1
Wyższe	- 8,0

Miejsce zamieszkania

Wieś	- 38,3
Miasto:	
- do 20	- 12,0
- 20-100	- 16,1
- 100-500	- 16,9
- ponad 500 tys. mieszkańców	- 12,7
Brak danych	- 4,0

Przynależność do organizacji społeczno-politycznych

PZPR	- 8,5
SD	- 1,0
ZSL	- 1,9
Organizacje młodzieżowe	- 4,2
Związki zawodowe	- 20,0
Inne organizacje	- 7,2
Nie należący do żadnej organizacji	- 65,2

Stosunek do wiary i praktyk religijnych

Wierzący i regularnie praktykujący	- 61,7
Wierzący i praktykujący nieregularnie	- 24,6
Wierzący i niepraktykujący	- 9,3
Niewierzący, ale chodzący do kościoła	- 0,7
Niewierzący i niepraktykujący	- 3,3
Brak danych	- 0,4